

УДК 94.009.17(430+480)"1933-1939"

Н40

*Рекомендована Вченою Радою
Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол №9 від 31 жовтня 2019 року.*

Рецензенти:

Троян С. С. – доктор історичних наук, професор (Національний авіаційний університет, м. Київ)

Газін В. П. – доктор історичних наук, професор (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський)

Соломеш І. М. – кандидат історичних наук, доцент (Петрозаводський національний університет, м. Петрозаводськ, Республіка Карелія, Російська Федерація)

Н40 Невинна Г. Я. Німецько-фінські відносини в 1933–1939 рр. : монографія. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2019. 160 с.

ISBN 978-617-7841-38-7

У монографії проаналізовано ключові аспекти взаємовідносин Німеччини та Фінляндії у складний міжвоєнний історичний період. Розкрито основи, принципи і характер політичних взаємовідносин; внутрішньополітичні процеси у Фінляндії та їх вплив на зовнішню політику і відносини з Німеччиною; проблему "Північного нейтралітету"; німецько-фінське співробітництво у військовій сфері; економічні та культурні зв'язки Німеччини та Фінляндії у 1933-1939 роках.

ISBN 978-617-7841-38-7

УДК 94.009.17(430+480)"1933-1939"

© Невинна Г. Я., 2019

© Видавничий дім «Кондор», 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 Джерельна база дослідження та історіографія проблеми.....	10
1.1. Аналіз джерел.....	10
1.2. Історіографічний огляд.....	15
РОЗДІЛ 2 Основи, принципи і характер політичних взаємовідносин.....	29
2.1. Внутрішньополітичні процеси у Фінляндії та їх вплив на зовнішню політику і відносини з Німеччиною.....	29
2.2. Проблема “Північного нейтралітету”: альтернатива чи доповнення відносин з Німеччиною.....	54
РОЗДІЛ 3 Німецько-фінське співробітництво у військовій сфері.....	69
3.1. Мілітаризація Німеччини та проблема оборони Фінляндії.....	69
3.2. Аландські острови в контексті військового співробітництва.....	81
3.3. Військове партнерство Німеччини та Фінляндії.....	88
РОЗДІЛ 4 Економічні та культурні зв'язки Німеччини та Фінляндії.....	103
4.1. Економічні відносини: здобутки та суперечності.....	103
4.2. Місце та роль Суомі в європейській культурно-ідеологічній стратегії націонал-соціалізму.....	116
ВИСНОВКИ.....	125
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	133

Перелік умовних позначень

АС – Аграрний союз.
БНП – блок Буржуазна партія.
КПН – Комуністична партія Німеччини.
НДП – Народно – демократична партія.
НКП – Національна коаліційна партія.
ННП – Партія німецьких націоналістів.
НПП – Націоналістична прогресивна партія.
НДСАП – Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини.
ПНР – Патріотичний народний рух.
СДПН – Соціал-демократична партія Німеччини.
СДПФ – Соціал – демократична партія Фінляндії.
ШНП – Шведська народна партія.

Країни Північної Європи, які на початку ХХ століття не перебували у вирі подій світової політики, знаходились осторонь основних збройних конфліктів, після Жовтневого перевороту в Росії одразу опинились у центрі уваги великих держав і коаліцій. Це було викликано низкою причин політичного, економічного та територіально-просторового характеру.

Антагоністичні протиріччя між західними державами та Радянською Росією дуже швидко привели до зацікавленості з їх боку у країнах Північної Європи. Сполучені Штати Америки, Великобританія, Німеччина, Франція активно здійснювали політичний, економічний і воєнний тиск на скандинавів з метою перетворення їх на плацдарм для боротьби з комуністичною загрозою. Німеччині вдалось встановити свій контроль у Фінляндії, посилити вплив у Швеції та Данії. Норвегія опинилась у сфері впливу Великобританії.

Тим самим, головну роль почав відігравати саме геополітичний фактор: по відношенню до соціалістичної Росії, а потім Радянського Союзу північно-європейський регіон займав стратегічне флангове становище. Разом з тим, він на сотні кілометрів омивався океанічними водами, що, з одного боку, робило цей фланг відкритим, а, з іншого – дозволяло в майбутньому використовувати там усі види морських озброєнь.

В економічному відношенні Німеччина розглядала Фінляндію, Норвегію й особливо Швецію в якості найважливішого джерела стратегічної сировини. Зокрема, до Другої світової війни Німеччина була головним споживачем фінської руди (мідної, молібденової, нікелевої). Півострів довжиною у тисячу миль, що простягається від входу в Балтійське море до Полярного кола, має велике стратегічне значення. Спускаючись до океану, норвезькі гори розбиваються на численні острови, які оточують береги. У територіальних водах між цими островами і материком пролягає коридор, яким Німеччина могла користуватись для виходу у відкрите море, з досить помітними збитками для англійської блокади. Німецька військова промисловість залежала головним чином від поставок шведської залізної руди, яка влітку надходила через шведський порт Лумо в північній частині Ботнічної затоки, а взимку, коли затока замерзала, – через порт Нарвік, на західному узбережжі Норвегії [52, с.246].

Водночас Скандинавські країни та Фінляндія займали стратегічно вигідне (по суті, блокуюче) становище стосовно радянських військово-морських баз і торговельних портів у Фінській затоці та Заполяр'ї, а також

до німецьких – на Балтиці та у Північній Німеччині. Тому ці країни мали важливе значення в планах боротьби західних держав як проти Радянського Союзу, так і проти Німеччини з її союзниками.

У такій складній міжнародній ситуації кожна із держав Північної Європи намагалася гарантувати свої цілісність, суверенітет і майбутнє. Мова йшла про забезпечення, як мінімум, трьох чинників, які б сприяли цьому: по-перше, належної обороноздатності; по-друге, сильних і впливових союзників серед великих держав того часу; нарешті, по-третє, вваженої політики стосовно своїх більш потужних сусідів.

Після того як Ліга націй виявилась слабким гарантом миру, Фінляндія у другій половині 1930-х рр. стала будувати свою зовнішню політику на основі північного нейтралітету. Швеція, Норвегія і Данія – країни, які були нейтральними під час Першої світової війни, становили одну групу і в міжвоєнний період. Вважалось, що Фінляндії, якщо вона приєднається до неї, вдасться залишитись поза конфліктами великих держав. Скандинавська альтернатива мала стати для Фінляндії реальним виходом із небезпечного становища – опинитись в епіцентрі конфлікту між Німеччиною та СРСР.

Консервативні кола уряду Суомі вважали, що для захисту своєї незалежності необхідна підтримка будь-якої великої держави. Йшлося, насамперед, про Німеччину. Але більш помірковано налаштовані політичні сили Фінляндії також розуміли, що пріоритетне співробітництво з Німеччиною не повинно шкодити фінській орієнтації на країни Скандинавії. Водночас і те, й інше повинно було здійснюватися лише в обмеженому взаємозв'язку. Такої позиції, однак, не поділяли крайньоправі політичні течії у Фінляндії. Як відзначив у своїх мемуарах маршал Г.К. Маннергейм, "існували кола, де відчужено ставились до думки про орієнтацію на північні країни", "... вони як і раніше, звертали погляд на Німеччину" [51, с.58].

Співпадання поглядів у країні щодо перспектив співробітництва з Німеччиною проявилось головним чином у тому, що в ній проглядалась опора і сильна противага Радянському Союзу в балтійському регіоні. Здавалося, що у даних умовах фінський уряд зможе більш впевнено проводити свою східну політику, з одного боку, тримаючись на певній відстані від СРСР, а, з іншого, не ускладнюючи з ним відносин. Але при цьому була небезпека опинитись між молотом та ковадлом у випадку конфліктної ситуації між Німеччиною і Радянським Союзом. Виходом з такого становища могла б стати скандинавська альтернатива. Не було, однак, зрозуміло: кого врешті-решт вибере Фінляндія союзником – Німеччину чи Швецію.

Фінський професор В. Войонмаа у доповіді “Балтійське питання з економічної і політичної точки зору” наголошував, що область Балтійського моря є найбільш неспокійною частиною Європи [5, с.41-45]. Ця доповідь була виголошена у 1934 році, тобто в період, коли світ почав готуватись до нових воєн і конфліктів. “...В атмосфері немає заспокоєння, загроза війн, саме війн у множині, зросла за цей рік. Це вже не поблажливі 20-ті роки, коли великі держави, які святкували перемогу, готові були “великодушно”, з прихованими розрахунками допомагати Німеччині, вірили, що зуміють завадити росту СРСР і з задоволенням виголошували пацифістські фрази. Це не настрої, які покликали до життя конференцію з роззброєння. Фінансовий крах вразив світ до самих глибин” [24, с.109]. Таку влучну характеристику цьому періоду дала посол Радянського Союзу в Швеції О. Коллонтай.

Саме в цей час малим державам потрібно було вибирати собі союзників, військових партнерів із стану сильних світу цього або створювати свої власні коаліції, покладатись на власні сили. Саме така дилема постала перед Суомі в період, який має неоднозначний і суперечливий характер, насичений політичними інтригами та лицемірством. Фінляндія була втягнута в суперечки і конфлікти найсильніших держав того часу. Фінським політикам доводилось маневрувати в руслах зовнішніх інтересів Німеччини, Англії, Швеції та СРСР. У такому становищі особливого значення набули німецько-фінські відносини. Вони не лише впливали на політику обидвох держав, але й на характер і особливості міжнародних відносин у Європі в 30-х рр. XX ст.

Дана тематика у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі розглядалась лише частково, насамперед у контексті вивчення міжнародної політики довоєнного часу або розвитку радянсько-фінських і радянсько-німецьких стосунків до початку та в період Зимової війни, що, безумовно, актуалізує тему дослідження.

Загалом актуальність обраної теми визначається необхідністю всебічного та глибокого аналізу проблем всесвітньої історії, особливо тих її аспектів, які тривалий час перебували поза дослідницьким полем. Це стосується нового прочитання і вивчення на основі сучасних наукових підходів і прийомів зовнішньополітичної діяльності Німеччини та Фінляндії в довоєнний період. Об'єктивна оцінка цілісності історичного процесу вимагає включення німецько-фінських стосунків у загальну систему міжнародних відносин 30-х рр. XX століття та дослідження їх впливу на механізми й особливості її функціонування.

Актуальність дослідження, представленого у монографії, зумовлена як науково-пізнавальними, так і практичними чинниками. Зважаючи на відсутність фундаментальних праць з досліджуваної теми, а також важливість поглибленого вивчення ролі скандинавського вектора політики нацистської Німеччини, місця в ньому Суомі та, зокрема, німецько-фінських зв'язків у системі міжнародних відносин у 30-х рр. минулого століття, всебічний науковий аналіз процесів, які відбувались на довоєнній міжнародній арені, має важливе значення і відзначається науково-прикладною актуальністю.

Авторка щиро вдячна науковим консультантам професору Трояну Сергію Станіславовичу, професору Газіну Володимирі Прокоповичу та професору Алексієвцю Миколі Мироновичу за спільну плідну роботу над монографічним дослідженням, наукові дискусії, слухні зауваження та поради щодо розкриття окремих аспектів досліджуваної тематики.

Окремі слова подяки колегам з Петрозаводського державного університету (м. Петрозаводськ, Республіка Карелія, Російська Федерація) Соломещу Іллі Мотелевичу та Такала Ірині Рейєвні за допомогу написанні монографії.